ХРОНІКА

10.33124/hsuf.2020.12.08

Марина Стрільчук

**ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ «КРУГЛИЙ СТИЛ» «УКРАЇНА
ТА НІМЕЧЧИНА У СВІТОВИХ ВІЙНАХ: ОБРАЗИ ТА
ПІДХОДИ ДО ПОЛІТИКИ ПАМ'ЯТІ»; «МОСТИ ПАМ'ЯТІ:
СУЧАСНА УКРАЇНСЬКО-НІМЕЦЬКА ДИСКУСІЯ ПРО
ДРУГУ СВІТОВУ ВІЙНУ ТА ГОЛОКОСТ»**

22 жовтня 2020 р. у Дніпропетровському національному історичному музеї ім. Д. І. Яворницького пройшов всеукраїнський Круглий стіл «Україна та Німеччина у світових війнах: образи та підходи до політики пам'яті»; «Мости пам'яті: сучасна українсько-німецька дискусія про Другу світову війну та Голокост», організований спільно з Українським інститутом вивчення Голокосту «Ткума», Дніпровським національним інститутом розвитку ім. Олеса Гончара, Агентством розвитку Дніпра за підтримки Генерального консульства Федеративної республіки Німеччина в Донецьку/офіс Дніпро та проекту «Вивчення Голокосту в Україні для формування атмосфери толерантності».

Учасниками «круглого столу», який було присвячено 75-й річниці закінчення Другої світової війни, стали поважні вчені зі всієї України, зокрема: Ярослав Грицак (Український католицький університет), Руслан Забілий (Національний музей-меморіал «Тюрма на Лонцького»), Олександр Лисенко (Інститут історії України Національної академії наук України), Олег Репан, доцент кафедри історії України Дніпровського національного університету ім. Олеса Гончара, директор Інституту історії Дніпра; Василь Павлов, завідувач сектору воєнно-історичної політики Департаменту військової освіти, науки, соціальної та гуманітарної політики Міністерства оборони України; Юрій Шаповал (Інститут політичних та етнонаціональних досліджень ім. І. Кураса Національної академії наук України), Ігор Шупак (директор Українського інституту вивчення Голокосту «Ткума», Музею «Пам'ять єврейського народу та Голокост в Україні») та інші відомі історики.

Відкрили роботу наукового заходу декан історичного факультету Дніпровського національного університету ім. Олеса Гончара *Сергій Світленко* та директор Дніпропетровського національного

історичного музею ім. Д. І. Яворницького *Юлія Піщанська*. «Сьогодні, коли ми говоримо про Першу, Другу світові війни в контексті вітчизняної історії, безсумнівно, ми говоримо, що є сюжети, які раніше вивчалися тільки побіжно: це і гендерна історія, жіноча, історія дитинства, історія різних націй і народностей, взаємодії титульних націй і меншин, — підкреслив проф. С. Світленко. — Перша і Друга світові війни — це переміщення величезних мас людей, військ, озброєння — і це створює цікавий контекст в дослідженні міграційних рухів. У нас є чимало нових підходів, які дозволяють продукувати нові історичні образи, і нам потрібно звертати увагу не на те, що роз'єднувало наші народи, а треба, не забуваючи прикрі сторінки, досліджувати й те, що нас об'єднувало. А це, насамперед, загальнолюдські цінності — об'єднувало життя, любов, щастя, і все це потребує вивчення».

Егор Врадій (заступник директора з наукової роботи Українського інституту вивчення Голокосту «Ткума», Музею «Пам'ять єврейського народу та Голокост в Україні»), виступаючи на відкритті заходу, підкреслив символічність самої події та її назви — «Мости пам'яті», адже місто Дніпро, для якого «міст і мости мають неабияке значення, і яке фактично об'єднує Правобережну і Лівобережну України, проводить такий захід, який теж є своєрідним мостом. Можливо, найважливіше, про що ми будемо говорити — яким чином можна ставитися до складних і неоднозначних сторінок свого минулого».

Під час Круглого столу дослідники говорили про різні форми пам'яті: колективну й індивідуальну, про усну пам'ять, яка була завоюєна з розповідей безпосередніх учасників подій — військових та мешканців окупованих територій, українців, німців і представників інших етносів. Окрему увагу було приділено аналізу засобів формування пам'яті, які застосовувала радянська, російська імперська та нацистська пропаганди. Обговорювалися особливості та характерні риси формування та збереження пам'яті про попередні досвіди українсько-німецької взаємодії — часів Першої світової війни та Українських національно-визвольних змагань 1917–1921 рр., періоду мирної та плідної взаємодії українського населення й німецьких колоністів у XIX ст.

Так, професор Українського Католицького Університету, директор Інституту історичних досліджень Львівського національного університету ім. І. Франка *Ярослав Грицак* виступив із доповіддю «Дві німецькі окупації України 1918 та 1941–1944 рр.: динаміка особистої та колективної пам'яті». «Ми вивчаємо Першу і Другу світові війни як дві окремі війни. Але ми забуваємо, що вони сталися лише

з невеликим часовим проміжком — усього 25 років — і це термін життя буквально одного покоління. І дуже рідко історики Другої світової війни дивляться на історію Першої, а історики Першої — намагаються зрозуміти, що є Другою світовою, — зазначив історик. — Я є прихильником тези, що для більшості європейського континенту ми маємо говорити не так про дві світові війни і міжвоєнний період, а про одну війну — 30-літню війну XX століття, яка почалася у 1914 р. і закінчилася у 1945 р. 30 років екстремального насильства, хвиля за хвилею, яке вплинуло на те, чим була і чим стала Україна».

Проф. Я. Грицак підкреслив, що Україна була одним із центральних полів конфлікту як у 1914–1918 рр., так і протягом 1939–1945 рр. І це одна із тем, яка єднає між собою Першу і Другу світові війни. Іншим моментом поєднання обох війн, на думку вченого, є пам'ять, адже ті, хто брав участь у Першій світовій, через 25–30 років стали солдатами, офіцерами та воєначальниками. І на ті рішення, які вони приймали під час Другої світової, дуже сильно впливали їхні спогади про 1914–1918 рр. Тому на ці аспекти мають зважати сучасні історики, зокрема й вітчизняні.

Окрему увагу під час Круглого столу було приділено питанням історії Голокосту в Україні та подвигу Праведників народів світу. Директор Інституту дослідження території і ландшафту пам'яті Бабиного Яру, провідний науковий співробітник Інституту політичних та етнонаціональних досліджень ім. І. Кураса Національної академії наук України *Владислав Гриневич* присвятив свою доповідь аналізу теми Голокосту в сучасній українській історичній пам'яті. Ключове питання, довкола якого зосередив увагу доповідач — як вписати Голокост у модель історичної пам'яті сучасної України, зважаючи на те, що в радянський час ця тема замовчувалася і фактично стиралася із колективної свідомості. «В Радянському Союзі намагалися заперечувати і замовчувати і Бабин Яр, і Голокост — як засіб запобігання сіоністським настроям та імміграції до Ізраїлю. Основна проблема, яка постала перед сучасною Україною — це подолання тоталітарної та колоніальної спадщини Радянського Союзу. Отже, виведення Голокосту з цієї “сірої зони замовчування” і є одним із напрямків подолання тоталітаризму», — підкреслив історик.

Провідний науковий співробітник Інституту політичних та етнонаціональних досліджень ім. І. Кураса Національної академії наук України *Юрій Шаповал* виступив із доповіддю на тему «Історична пам'ять про Другу світову війну та Голокост в Європі». Розглядаючи пам'ять як канал передачі історичного досвіду, чинник формування

національної ідентичності, він звернув увагу на те, що в історичній політиці Європи за останні 30–40 років виокремлюються певні тенденції чи домінанти. Насамперед, йдеться про спроби виробити та запровадити певні транснаціональні форми культурної чи історичної пам'яті, створити наднаціональні історичні наративи. До цього додається намагання регулювати (через законодавчі акти і т. зв. «меморіальні закони») інтерпретації низки проблемних питань, серед яких опинився Голокост, геноцид вірмен 1915 р. в Османській імперії, різанина народу тутсі в Руанді у 1994 р., масове знищення боснійців у Сребрениці у 1995 р. «У той же час, великі зусилля в Європі були витрачені на формування спільної пам'яті — і таким “комеморативним хабом” можна вважати Першу і Другу світову війну. А центральним символом став, безумовно, Голокост».

Тему меморіалізації історії Голокосту продовжив директор Українського інституту вивчення Голокосту «Ткума», Музею «Пам'ять єврейського народу та Голокост в Україні» *Ігор Шупак*. Його виступ було присвячено аналізу пам'яті про українських рятівників євреїв під час Голокосту в науковому та публічному просторі України. «Очевидно, подвиг рятівників і Праведників народів світу є чи не єдиною позитивною сторінкою в історії Другої світової війни, — підкреслив історик. — А тому дослідження цієї теми є важливою умовою для представлення повної, всебічної картини того, що відбувалось в Україні та світі в роки Голокосту».

У рамках Круглого столу відбулась презентація нових наукових видань Інституту «Ткума» та видавництва «Дух і Літера», присвячених історії Другої світової війни та Голокосту. Протягом відповідної секції *Анна Медведовська* (Український інститут вивчення Голокосту «Ткума») та *Тетяна Бородіна* (Видавництво «Дух і Літера») представили такі ґрунтовні роботи, як: Спецвипуск наукового щорічника «Проблеми історії Голокосту: український вимір» (2019), «Рокада: чотири нариси з історії Другої світової» (автор — Олена Стяжкіна, 2020), «Геноцид: Вступ до глобальної історії» (автор — Адам Джонс, 2020) та інші.